Հայաստանի Հանրապետության Մարդու Իրավունքների Պաշտպան

Արտահերթ հրապարակային զեկույց Հայաստանի Հանրապետության վրա ադրբեջանական զինված հարձակման հետևանքների վերաբերյալ

Սեպտեմբեր 13-15, 2022

Երևան, Հայաստան

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

I. ՓԱՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐ 3

II. ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ 6

III. ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ 8

1. Տեղահանված անձինք, ռազմական ակտիվ գոտիներից չտարհանված առավել խոցելի անձինք 8
2. Բժշկական շտապօգնության մեքենաների ու լրագրողների թիրախավորում 10

IV. ԵՐԵԽԱՅԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ 12

VI. ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՈՒ ԿԵՆՍԱԿԱՆ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐԻ ԹԻՐԱԽԱՎՈՐՈՒՄ 19

1. Սպանված և վիրավորված քաղաքացիներ 19
2. Քաղաքացիական տներ, և կենսական նշանակության ենթակառուցվածքներ և այլ օբյեկտներ 19

Քաղաքացիական տներ, ավտոմեքենաներ 20

Վարչական ենթակառուցվածքներ 21

Էլեկտրամատակարարում և գազամատակարարում 22

Սեփականության իրավունքի խախտումներ 23

VII. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐ 24

VIII. ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ 29

I. ՓԱՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐ

1. 2022 թվականի սեպտեմբերի 12-ի լույս 13-ի գիշերը Հայաստանի Հանրապետության Մարդու իրավունքների պաշտպանի թեժ գծի ահազանգերից, տեղական և այլ աղբյուրներից ստացված տեղեկություններից պարզ դարձավ, որ Ադրբեջանի զինված ուժերը լայնածավալ և համակարգված հարձակում են ձեռնարկել Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխան տարածքի վրա՝ շփման գծի արևելյան և հարավ-արևելյան հատվածներում, կանխամտածված թիրախավորելով Կապան, Գորիս, Քարաշեն, Վերիշեն, Խնածախ, Կոռնիձոր, Խոզնավար, Իշխանասար, Ճակատեն, Ներքին Հանդ, Ծավ, Դավիթ-Բեկ, Արտանիշ, Սրաշեն, Ջերմուկ, Վարդենիս, Սոթք, Նորաբակ, Կուտ, Գեղամասար և Գեղարքունիքի, Վայոց ձորի և Սյունիքի մարզերի այլ սահմանամերձ համայնքների խաղաղ բնակչությանը: Ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից կիրառվել են տարբեր տրամաչափի զինատեսակներ՝ ներառյալ ծանր հրետանի, տարբեր տրամաչափի ականանետեր, անօդաչու թռչող սարքեր, խոշոր տրամաչափի հրանոթներ և «Գրադ» տեսակի համազարկային կրակի ռեակտիվ համակարգեր:

2. Ադրբեջանի կողմից իրականացված զինված հարձակումն ուղեկցվել է միջազգային մարդասիրական իրավունքի և մարդու իրավունքների կոպիտ խախտումներով: Սա Ադրբեջանի բարձրաստիճան ղեկավարության կողմից վարվող հայատյացության և էթնիկ հիմքով ատելության քաղաքականության, ինչպես նաև հայերի նկատմամբ թշնամանքի հրապարակային քարոզչության իրականացման ուղղակի հետևանքն ու արդյունքն է:

3. Այս համատեքստում հարկ է ընդգծել, որ ՄԱԿ-ի Ռասայական խտրականության վերացման կոմիտեն «Ռասայական խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիայով» ստանձնած՝ Ադրբեջանի 10-ից 12-րդ պարբերական հաղորդումների վերաբերյալ եզրափակիչ դիտարկումներում մտահոգություն է հայտնել սոցիալական ցանցերում, այդ թվում՝ հասարակական գործիչների և պետական պաշտոնյաների կողմից ազգությամբ հայերի նկատմամբ ռասիստական կարծրատիպերի տարածման կապակցությամբ (կետ 4(c)) և Ադրբեջանի ղեկավարությանն առաջարկել է միջոցներ ձեռնարկել պաշտոնատար անձանց և հանրային հաստատությունների կողմից ազգությամբ հայերի դեմ ուղղված ատելության խոսքի, ռասայական ատելության և խտրականության հրահրման և խթանման մշտադիտարկման և դրանց դեմ պայքարի ուղղությամբ (կետ 5(d))[1]:

[1] Հասանելի՝ https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Shared%20Documents/AZE/CERD_C_AZE_CO_10-12_49770_E.pdf (անգլերեն), դիտված՝ 16.09.2022թ.:

4. Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի կողմից զանգվածային լրատվության միջոցների մշտադիտարկումները փաստում են, որ Ադրբեջանի պետական պաշտոնատար անձինք շարունակում են օգտագործել դաժան և հայատյաց հռետորաբանություն՝ խրախուսելով ազգությամբ հայերի նկատմամբ թշնամանք: Սույն թվականի սեպտեմբերի 13-ին Ադրբեջանի խորհրդարանի մի քանի պատգամավորներ և այլ բարձրաստիճան պաշտոնյաներ սպառնալիքներ և վիրավորանքներ են հնչեցրել հայերի հասցեին՝ այդպիսով արդարացնելով Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից իրականացվող ագրեսիվ գործողությունները[2]: Խորհրդարանի պատգամավորներից մեկը՝ Ֆազայիլ Աղամալը, ոչ միայն հայերին անվանել է «բարբարոս, ֆաշիստական ցեղ», այլև աներկբա կոչ է արել վերացնել Հայաստանը՝ որպես պետություն[3]: Հատկանշական է, որ այդ պաշտոնյաներից շատերն իրենց ելույթներում հղում են կատարել Ադրբեջանի նախագահին՝ հիշատակելով վերջինիս խոսքերը «երկաթե բռունցքի» մասին, որը Հայաստանի Հանրապետությանը «ստիպել է ռազմական կապիտուլյացիայի գնալ» և «հայերին դաս է տվել»[4]:

5. Ադրբեջանի բարձրաստիճան պաշտոնյաների նման հայատյաց հռետորաբանությունը, որը ընդունելի է դարձնում և անգամ գովաբանում է հայերի նկատմամբ բռնությունը, ադրբեջանցի զինծառայողների կողմից հայ ռազմագերիների նկատմամբ անմարդկային և նվաստացուցիչ վերաբերմունքի դրսևորումների խորքային պատճառներից մեկն է: Հայաստանի մարդու իրավունքների պաշտպանի հաստատության՝ դեռևս 44-օրյա պատերազմի ընթացքում և դրանից հետո իրականացրած դիտարկումները ցույց են տվել, որ հայ ռազմագերիների և այլ պահվող անձանց նկատմամբ դաժան վերաբերմունքի դրսևորումների ցուցադրումը լայն հասարակությանը հանրային բարձր գովասանքի է արժանանում սոցիալական ցանցերում: Ավելին, այդ նույն ժամանակահատվածում շատ ադրբեջանցի զինծառայողներ, հայերի նկատմամբ վայրագություններ

---

[2] Հասանելի՝ https://teleqraf.com/news/siyaset/340649.html և https://demokrat.az/az/news/122769/texribatlar-ermenistanin-sonunu-yaxinlasdirir-deputat (դիտված՝ 16.09.2022թ.)

[3] Հասանելի՝ https://www.bakupost.az/qisasa-benzer-antiterror-emeliyyati-aparilmalidir-deputat (ադրբեջաներեն), դիտված՝ 16.09.2022թ.

[4] Հասանելի՝ https://pravda.az/news/92392 (արդբեջաներեն), դիտված 16.09.2022թ., տես նաև՝ Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևի հայտարարությունը, «Բի-Բի-Սի Մոնիթորինգ», 10.09.2020թ., հասանելի՝ https://twitter.com/bbcmonitoring/status/1326064785885192194 (անգլերեն), դիտված՝ 16.09.2022թ.:

կատարելիս, կիրառել են Ադրբեջանի նախագահի հնչեցրած նույն բառերն ու արտահայտությունները[5]:

6. Ադրբեջանական սոցիալական ցանցերում տեղադրվում են Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից հայ զինծառայողների նկատմամբ խոշտանգումների և այլ անմարդկային ու նվաստացնող վերաբերմունքը փաստող տեսանյութեր, որոնք ադրբեջանցի օգտատերերի շրջանում արժանանում են գովաբանության և քաջալերման: Այս առումով առանձնահատուկ ուշադրության է արժանի զոհված հայ զինծառայողների մարմինների նկատմամբ վերաբերմունքն ու հատկապես կին զինծառայողի մարմնի նկատմամբ խոշտանգումը փաստող տեսանյութի լայն տարածումն ադրբեջանական մեդիա հարթակներում ու կնոջ նկատմամբ հնչեցվող վիրավորական, արժանապատվությունը նվաստացնող արտահայտությունները սոցիալական ցանցերի օգտատերերի կողմից՝ թիրախավորելով նրա սեռը և զուգակցված հայերի նկատմամբ նմանօրինակ գործողությունները նորմալացնող ու քաջալերող գրառումներով: Մանրամասները վերլուծված են սույն զեկույցի հրապարակման ոչ ենթակա հատվածում:

7. Ադրբեջանի զինված ուժերի հարձակումը խախտել է Հայաստանի Հանրապետության տարածքային ամբողջականությունն ու ինքնիշխանությունը: Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրության 2-րդ հոդվածի 4-րդ կետի իմաստով նկարագրվածը հանդիսանում է ակնհայտ խախտում, մասնավորապես՝ «*Բոլոր անդամները միջազգային հարաբերություններում ձեռնպահ են ցանկացած պետության տարածքային ամբողջականության կամ քաղաքական անկախության նկատմամբ և, կամ Միավորված ազգերի նպատակներին անհարիր որևէ այլ ձևով ուժի գործադրումից կամ դրա սպառնալիքից*»: Ավելին, Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրության VII գլխի 51-րդ հոդվածը սահմանում է, որ «*Սույն Կանոնադրությունը ոչնչով չի խաթարում անհատական կամ կոլեկտիվ ինքնապաշտպանության անկապտելի իրավունքը Միավորված ազգերի կազմակերպության որևէ անդամի հարձակման ենթարկվելու դեպքում, քանի դեռ Անվտանգության խորհուրդը չի ձեռնարկի միջազգային խաղաղության ու անվտանգության պահպանման միջոցառումներ*»:

8. Հարկ է ընդգծել, որ պետությունների միջև սահմանները պաշտոնապես սահմանագծված և սահմանազատված չլինելու հանգամանքը չի ազատում

[5] Արտահերթ հրապարակային զեկույց «Հայերի նկատմամբ ատելության և թշնամանքի ադրբեջանական քաղաքականությունը՝ որպես էթնիկ ծագման հիմքով ատելության շարժառիթով կատարված՝ մարդու իրավունքների խախտումների խորքային պատճառ: Հետպատերազմյան զարգացումների փաստարկված վերլուծություն», Մարդու իրավունքների պաշտպան, Երևան, 2022թ., հասանելի՝ https://ombuds.am/images/files/3101f60c869b0f378dbc737b002e5054.pdf (անգլերեն), դիտված՝ 16.09.2022թ.:

պետություններին որևէ պետության տարածքային ամբողջականության կամ քաղաքական անկախության դեմ ուժի սպառնալիքից և ուժի կիրառումից ձեռնպահ մնալու պարտավորությունից: Նախանշվածն ամրագրած է ՄԱԿ-ի կանոնադրությամբ և, ըստ այդմ, արգելվում է զինված հարձակում ձեռնարկել հարևան պետության ինքնիշխան տարածքի վրա՝ վտանգելով սահմանամերձ համայնքների բնակիչների իրավունքներն ու կյանքը:

9. Առանձնակի մտահոգիչ է այն հանգամանքը, որ հարձակման ժամանակ ադրբեջանական կողմը թիրախավորում է խաղաղ բնակչությանը և կենսական նշանակության քաղաքացիական ենթակառույցները՝ կոպտորեն խախտելով միջազգային մարդասիրական իրավունքը և մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքը:

10. «Պետությունների միջև Միավորված ազգերի կազմակերպության Կանոնադրությանը համապատասխան բարեկամական հարաբերությունների և համագործակցության վերաբերյալ միջազգային իրավունքի սկզբունքների մասին» հռչակագիրը (թիվ 2625 բանաձև) վկայակոչում է «պետությունների պարտավորությունը զերծ մնալ ցանկացած պետության անկախության կամ տարածքային ամբողջականության դեմ ուղղված ռազմական, քաղաքական, տնտեսական կամ որևէ այլ բնույթի հարկադրանքից»:

11. Բացի այդ, ադրբեջանական զինված հարձակումը Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխան տարածք խախտում է 2020 թվականի նոյեմբերի 9-ի հրադադարի մասին եռակողմ հայտարարությունը, որում նշվում է, որ կողմերը կանգ են առնում իրենց զբաղեցրած դիրքերում (այն դիրքերում, որոնք զբաղեցնում էին հայտարարության ստորագրման պահին)[6]:

II. ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

12. Սույն զեկույցի նպատակն է հավաքագրել, վերլուծել և ներկայացնել 2022 թվականի սեպտեմբերի 13-ից 15-ը ընկած ժամանակահատվածում Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից Հայաստանի վրա զինված հարձակման ընթացքում միջազգային մարդասիրական իրավունքի և մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքի կոպիտ խախտումները:

13. Սույն զեկույցում ներկայացված փաստական տվյալներն ընդգրկում են սեպտեմբերի 13-ից 15-ն ընկած ժամանակահատվածը:

14. Մարդու իրավունքների պաշտպանի Խոշտանգումների կանխարգելման մեխանիզմի մանդատի շրջանակում սույն զեկույցն անդրադառնում է նաև

[6] Հասանելի՝ https://www.primeminister.am/hy/press-release/item/2020/11/10/Announcement/

ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից հայ ռազմագերիների նկատմամբ խոշտանգման ու վատ վերաբերմունքի փաստերին: Համաձայն Մարդու իրավունքների պաշտպանի հաստատության կողմից ընդունված պրակտիկայի՝ սույն զեկույցի այն հատվածները, որոնք պարունակում են հայ ռազմագերիների նկատմամբ անմարդկային, արժանապատվությունը նվաստացնող, դաժան վերաբերմունքի ինչպես նաև զոհված հայ զինծառայողների մարմինների հետ ոչ պատշաճ վերաբերմունքի նկարագրություններ և տեսարաններ, ներկայացվում են փակ ձևաչափով՝ նկատի ունենալով թեմայի զգայունությունը և պատկերների ու տեսանյութերի բնույթը:

15. Զեկույցը հիմնված է, ի թիվս այլնի, Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի (ՄԻՊ աշխատակազմ) փաստահավաք աշխատանքների վրա, որի շրջանակներում ՄԻՊ աշխատակազմի ներկայացուցիչներն այցելել են Գեղարքունիքի մարզի Սոթք, Կութ և Նորաբակ համայնքներ, ինչպես նաև Սյունիքի մարզի Վերիշեն, Ակներ համայնքներ և Վայոց ձորի մարզի Ջերմուկ քաղաք: Այցելությունների ընթացքում Պաշտպանի աշխատակազմի ներկայացուցիչները անհատական հարցազրույցներ են ունեցել համայնքների ղեկավարների, բնակիչների, տարհանված և տեղահանված, ինչպես նաև տարբեր վնասվածքներ ստացած և բժշկական կենտրոններում համապատասխան բուժօգնություն ստացող/ստացած անձանց հետ: ՄԻՊ աշխատակազմի ներկայացուցիչներն այցելել են նաև Երևանի հիվանդանոցներում բժշկական օգնություն ստացող տուժած անձանց:

16. Գեղարքունիքի, Սյունիքի և Տավուշի մարզերի ՄԻՊ տարածքային գրասենյակների ներկայացուցիչները հարձակման ենթարկված համայնքներում իրականացրել են լայնածավալ փաստահավաք աշխատանքներ՝ համագործակցելով տեղական ինքնակառավարման մարմինների, տարածքային կառավարման մարմինների, տեղի քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների և այլ դերակատարների հետ:

17. ՄԻՊ աշխատակազմն իրականացրել է նաև մեդիա հարթակներում հրապարակված նյութերի մշտադիտարկում, վերլուծել ՄԻՊ աշխատակազմին և վերջինիս տարածքային գրասենյակներին՝ այդ թվում՝ 24/7 թեժ գծին ուղղված ահազանգերը: Մշտադիտարկումը ներառել է նաև Ադրբեջանի զանգվածային լրատվական միջոցների և սոցիալական մեդիայի ուսումնասիրությունը:

18. Մարդու իրավունքների պաշտպանն ամենօրյա ձևաչափով պատրաստել և մարդու իրավունքների պաշտպանության հարցերով զբաղվող միջազգային կազմակերպություններին, միջազգային գործընկերներին և ՀՀ-ում հավատարմագրված դիվանագիտական ներկայացուցչություններին է ուղարկել

միջազգային մարդասիրական իրավունքի և մարդու իրավունքների խախտումների մասին հաղորդումներ: Մարդու իրավունքների պաշտպանը սույն իրադարձությունների վերաբերյալ միջազգային գործընկերների հնարավոր հարցերին պատասխանելու նպատակով ստեղծել է հաղորդակցության հատուկ խողովակ միջազգային գործընկերների համար:

III. ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

1. Տեղահանված անձինք, ռազմական ակտիվ գոտիներից չտարհանված առավել խոցելի անձինք

19. ՄԻՊ աշխատակազմի փաստահավաք աշխատանքների արդյունքներով արձանագրվել է Սեպտեմբերի 13-ից 15-ը Գեղարքունիքի, Սյունիքի և Վայոց ձորի մարզերից տեղահանվել է առնվազն 7600 անձ: Տեղահանված անձանց շրջանում մեծամասնություն են կազմում կանայք, ծերեր, երեխաներ և հաշմանդամություն ունեցող անձինք, որոնցից՝ 1437 երեխա և 99 հաշմանդամություն ունեցող անձ:

20. Ի հավելումն փաստահավաք աշխատանքների, Մարդու իրավունքների պաշտպանը, իր լիազորությունների շրջանակում, շարունակում է անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել՝ պաշտպանելու և վերականգնելու տեղահանված անձանց ոտնահարված իրավունքները, ովքեր ստիպված են եղել հեռանալ կամ տարհանվել

իրենց սահմանամերձ բնակավայրերից ադրբեջանական զինուժի կողմից համայնքների ուղիղ թիրախավորման հետևանքով:

21. ՄԻՊ աշխատակազմը քարտեզագրել է այն տարածքները/համայնքները, որտեղ տարեց և/կամ հաշմանդամություն ունեցող անձինք չեն տարհանվել իրենց տներից և մնացել են ակտիվ հրետակոծության գոտիներում: Քարտեզագրումն իրականացվել է համայնքների ղեկավարների և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու այլ դերակատարների հետ քննարկումների հիման վրա: Հավաքագրված տեղեկատվությունը փոխանցվել է Կարմիր խաչի միջազգային կոմիտեին և պետական իրավասու մարմիններին:

22. Պաշտպանի աշխատակազմի անցկացրած անհատական հարցազրույցների, ինչպես նաև Սոթք համայնքի ղեկավարի կողմից վերահաստատված տեղեկության համաձայն, պարզ է դարձել, որ Ադրբեջանի զինված հարձակման ընթացքում 2 տարեց կնոջ, որոնցից մեկը հաշմանդամություն ունեցող անձ է, ինչպես նաև մեկ տղամարդու չի հաջողվել տարհանել և վերջիններս մնացել են Սոթք գյուղում սեպտեմբերի 13-14-ին՝ Ադրբեջանի կողմից անդադար արձակվող հարվածների տակ:

23. Հարկ է ընդգծել, որ տեղահանված անձինք օգտվում են մարդու իրավունքների միջազգային և տարածաշրջանային պայմանագրերով երաշխավորված բոլոր իրավունքներից, և կառավարությունները պարտավոր են երաշխավորել այդ իրավունքների իրացումը: Մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքի և միջազգային մարդասիրական իրավունքի անկյունաքարային դրույթներն արտացոլող 1998 թվականի Ներքին տեղահանման վերաբերյալ ուղղորդող սկզբունքների[7] շրջանակներում պետությունների համար սահմանվում է հստակ ընթացակարգ՝ ապահովելու ներքին տեղահանված անձանց իրավունքների պաշտպանությունը և իրացումը, ներառյալ՝ բավարար ապաստանի, արժանապատվության, ֆիզիկական, մտավոր և բարոյական անձեռնմխելիության, անվտանգության և այլ իրավունքներ:

[7] Հասանելի՝ https://www.unhcr.org/43ce1cff2.pdf

2. Բժշկական շտապօգնության մեքենաների ու լրագրողների թիրախավորում

24. Մարդու իրավունքների պաշտպանի փաստահավաք առաքելության արդյունքում հավաքագրված տեղեկության համաձայն՝ սեպտեմբերի 13-ին Սյունիքի մարզում, Ճակատենի հատվածում ադրբեջանական զինված ուժերը թիրախավորել և խոցել են շտապօգնության տարբերանշանը կրող երկու մեքենա, որոնցից մեկը ադրբեջանական զինված ուժերի կրակոցից խափանվել է և թողնվել նույն տեղում: Շտապօգնության մեքենաներից մեկի անձնակազմին հաջողվել է ժամանակին լքել մեքենան[8]: Միաժամանակ, մյուս մեքենայի վարորդը, Պաշտպանի աշխատակազմում ստացված տեղեկության համաձայն, զոհվել է:

25. Բժշկական օգնության համար նախատեսված տրանսպորտային միջոցների թիրախավորումն արգելված է ինչպես սովորութային միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերով, այնպես էլ 1949 թվականի օգոստոսի 12-ի Ժնևի կոնվենցիաներով: Համաձայն «Գործող բանակներում վիրավորների և հիվանդների վիճակի բարելավման մասնի» Ժնևի 1949 թվականի օգոստոսի 12-ի» կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Ժնևի առաջին կոնվենցիա) 35-րդ հոդվածի 1-ին պարբերության վիրավորներ և հիվանդներ փոխադրող կամ բժշկական գույքով բեռնավորված փոխադրամիջոցները հովանավորությունից և պաշտպանությունից օգտվում են նույն հիմունքներով, ինչ շարժական բժշկական կազմավորումները: Այս դրույթը կիրառելի է զինվորական բժշկական տրանսպորտային միջոցների նկատմամբ, միաժամանակ, բժշկական փոխադրամիջոցների պաշտպանության շրջանակն ընդլայնվել է «Միջազգային զինված կոնֆլիկտների զոհերի պաշտպանության վերաբերյալ» Ժնևի 1949 թվականի օգոստոսի 12-ի կոնվենցիաներին կից Ժնևի 1977 թվականի լրացուցիչ թիվ 1 արձանագրության[9] (Այսուհետ՝ I Լրացուցիչ արձանագրություն) 8-րդ հոդվածի «է-թ» կետերով և 21-րդ հոդվածով:

---

[8] «Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմը հավաքագրում է սեպտեմբերի 13-ին ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից Հայաստանի նկատմամբ սկսած ագրեսիայի ընթացքում քաղաքացիական ենթակառուցվածքների թիրախավորման ապացույցները», Մարդու իրավունքների պաշտպան,13.09.2022թ., հասանելի՝ https://ombuds.am/am/site/ViewNews/2341 (դիտված՝ 15.09.2022թ)

[9] Հղումը՝ https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=21265 (դիտված՝ 15.09.2022թ)

26. Մասնավորապես, 21-րդ հոդվածի համաձայն՝ ցամաքային սանիտարա-տրանսպորտային միջոցներն օգտվում են նույնպիսի հարգանքից և պաշտպանությունից, ինչպես որ շարժական բժշկական կազմավորումները՝ կոնվենցիաներին և սույն Արձանագրությանը համապատասխան, իսկ 8-րդ հոդվածի ը) կետով բժշկական տրանսպորտային միջոցները բնորոշվում են որպես ցանկացած փոխադրամիջոցներ՝ ինչպես զինվորական, այնպես էլ քաղաքացիական, մշտական կամ ժամանակավոր, որոնք նախատեսված են բացառապես սանիտարական փոխադրման համար և գտնվում են կոնֆլիկտի մեջ գտնվող կողմի իշխանության իրավասու մարմնի վերահսկողության տակ:

27. Հարկ է նկատել, որ չնայած I լրացուցիչ արձանագրությունը չի վավերացվել Ադրբեջանի կողմից, այդուհանդերձ 21-րդ հոդվածի դրույթները, որոնք քաղաքացիական բժշկական փոխադրամիջոցներին ընձեռում են նույնպիսի պաշտպանություն, ինչպես զինվորականներին, համարվում են սովորութային նորմ և այդպիսով կիրառելի են՝ անկախ արձանագրության վավերացման հանգամանքից:

28. Բացի այդ, մի շարք լրատվամիջոցների հաղորդմամբ, սեպտեմբերի 14-ին ադրբեջանական զինված ուժերը կրակ են բացել Սոթքի ուղղությամբ, որտեղ այդ պահին իրենց մասնագիտական գործունեությունն են իրականացրել Արմենպրեսի (անձնական տվյալներ՝ Կ.Կ., Հ.Մ. և Հ.Մ.), Ռադար Արմենիայի (Radar Armenia) և Հանրային հեռուստաընկերության լրագրողները, ինչպես նաև օտարերկրյա

լրագրողներ: Լրագրողների հաղորդմամբ, նրանց ուղղությամբ երկու արկ է ընկել. տուժածներ չկան[10]:
29. Միաժամանակ, Արմենպրեսսի կողմից հրապարակվել է տեսանյութ, որում լսվում է արկի պայթյունի ձայնը և տեսանելի են հակառակ ուղղությամբ վազող մի քանի անձինք, որոնցից ոմանք կրում են «PRESS» (մամուլ) գրությամբ բաճկոններ: [11]
30. Լրագրողների նկատմամբ նման հարձակումներն ու թիրախավորումը սովորութային միջազգային հումանիտար իրավունքի կոպիտ խախտում են: Զինված ընդհարման շրջաններում, միջազգային հումանիտար իրավունքի համաձայն, մասնագիտական առաքելություն իրականացնող լրագրողներն օգտվում են պաշտպանությունից, քանի դեռ վերջիններս ուղղակիորեն չեն մասնակցում ռազմական գործողություններին:
31. Ավելին, արձանագրության 79-րդ հոդվածի համաձայն՝
«1. Զինված կոնֆլիկտի շրջաններում վտանգավոր մասնագիտական գործուղումների մեջ գտնվող լրագրողները դիտվում են որպես քաղաքացիական անձինք 50 հոդվածի (1 կետ) նշանակությամբ:
2. Որպես այդպիսիք նրանք օգտվում են պաշտպանությունից Կոնվենցիաներին և սույն Արձանագրությանը համապատասխան, պայմանով, որ նրանք ոչ մի այնպիսի գործողություն չեն կատարում, որն անհամատեղելի է քաղաքացիական անձանց նրանց կարգավիճակի հետ, և գործում են առանց վնաս հասցնելու զինված ուժերում հավատարմագրված զինվորական թղթակիցների՝ Երրորդ կոնվենցիայի 4 A) 4) հոդվածով նախատեսված կարգավիճակի իրավունքին:(…)»:
32. Ավելին՝ թիվ 1 լրացուցիչ արձանագրության 51-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ քաղաքացիական բնակչությունը որպես այդպիսին, ինչպես նաև քաղաքացիական առանձին անձինք չպետք է հանդիսանան հարձակումների օբյեկտ: Միաժամանակ՝ արձանագրության 85-րդ հոդվածի 3-րդ կետի ա) ենթակետի համաձայն՝ քաղաքացիական բնակչության կամ քաղաքացիական առանձին անձանց վերածումը հարձակման օբյեկտի դիտվում է որպես 1-ին Լրացուցիչ արձանագրության լուրջ խախտումներ:

IV. ԵՐԵԽԱՅԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ

33. Զինված հակամարտություններում երեխաներն ամենախոցելի խումբն են, ուստի, երեխաների հիմնարար իրավունքները, ներառյալ նրանց կյանքի իրավունքը, ընտանիքում և համայնքում ապրելու, առողջության իրավունքը, անձնային

[10] «Ադրբեջանական ԶՈՒ-ն Սոթքում թիրախավորել է լրագրողների խմբին», Radar Armenia, 14.09.2022թ., հասանելի՝ https://radar.am/hy/news/social-2526323813/ (դիտված 15.09.2022թ.)
[11] «Սոթքում թիրախավորել են հայ և արտասահմանցի լրագրողների», Արմենպրեսս, 14.09.2022թ., հասանելի՝ https://armenpress.am/arm/news/1092539.html (դիտված 15.09.2022թ.),

զարգացման իրավունքը, դաստիարակվելու և պաշտպանվելու իրավունքը, հատուկ ուշադրություն են պահանջում:

34. Պաշտպանի աշխատակազմի մշտադիտարկումները և այս պահին հավաքագրված փաստերի ուսումնասիրությունը վկայում են, որ 2022 թվականի սեպտեմբերի 13-15-ին Սյունիքի, Գեղարքունիքի և Վայոց ձորի մարզերում քաղաքացիական բնակչությունը և կենսական հանրային ենթակառուցվածքները, այդ թվում՝ ուսումնական հաստատությունները գտնվել են ադրբեջանական ԶՈՒ չտարբերակված թիրախավորման ներքո: Նման վարվելակերպի դրսևորմամբ խախտվել են քաղաքացիական բնակչության, այդ թվում՝ երեխաների, միջազգային իրավական ակտերով երաշխավորված մի շարք իրավունքներ:

35. Տուժած բնակավայրերի բնակիչները, վախենալով հատկապես՝ երեխաների կյանքի համար, ստիպված են եղել ընտանիքներով լքել իրենց տները կամ երեխաներին տեղահանել ավելի ապահով վայրեր՝ այլ ուղեկցող անձանց հետ՝ իրենք մնալով համայնքներում: Այսպես, ադրբեջանական զինված ուժերի պատերազմական գործողությունների հետևանքով Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմում հավաքագրված տվյալների համաձայն՝ Սյունիքի մարզում՝ առնվազն 276, Վայոց ձորի մարզում՝ առնվազն 851, Գեղարքունիքի մարզում առնվազն 300 երեխա է տեղահանվել իր բնակավայրից, ընդհանուր՝ առնվազն 1427 երեխա տեղահանվել է իր բնակության վայրից, ինչպես նա և խախտվել են վերջիներիս հիմնարար իրավունքները:

36. Հատուկ պետք է ընդգծել, որ ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից տարբեր տրամաչափի զինտեխնիկայի կիրառումն առավել ինտենսիվ է եղել հատկապես երեխաների՝ դպրոց և մանկապարտեզ հաճախելու ժամերին: Բացի այդ, ստեղծված իրավիճակում, հատկապես տեղահանված համայնքների երեխաները զրկված են կրթության իրավունքի իրացման հնարավորությունից:

37. Որոշ դեպքերում դպրոցները և մանկապարտեզները գտնվել են ադրբեջանական զինված ուժերի ուղիղ նշանառության և թիրախավորման ներքո: Պաշտպանի աշխատակազմի հավաքագրած տեղեկությունները վկայում են ուսումնական հաստատությունների ուղղությամբ ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից տարբեր զինատեսակների կիրառման մասին: Օրինակ՝ վնասվել է Գեղարքունիքի մարզի Սոթք համայնքի ուսումնական հաստատությունը:

Սոթք համայնքում թիրախավորված ուսումնական հաստատություն

38. Պաշտպանի աշխատակազմի մեդիամոնիտորինգի արդյունքում հավաքագրված տվյալները վկայում են նաև, որ ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից քաղաքացիական բնակչություն և չտարբերակված թիրախավորման արդյունքում տուժած բնակավայրերի որոշ բնակիչներ անգամ չեն հասցրել լքել հակամարտության գոտին և ստիպված են եղել երեխաների հետ թաքնվել մոտակա քարանձավներում: Օրինակ, Սյունիքի մարզի Վերիշեն համայնքի ընտանիքներից մեկն իր երեխաների հետ հրետակոծությունից պատսպարվել է մոտակա քարանձավում:

39. Այս կապակցությամբ հարկ է արձանագրել, որ զինված հակամարտության կամ ռազմական իրավիճակում ռազմական գործողությունների չմասնակցող երեխաների իրավունքները երաշխավորվում են «Պատերազմի ժամանակ քաղաքացիական բնակչության պաշտպանության մասին» 1949 թ. Ժնևի կոնվենցիայով (այսուհետ՝

չորրորդ կոնվենցիա), ինչպես նաև 1977 թվականի հունիսի 8-ի թիվ 1 լրացուցիչ արձանագրությամբ:

40. Սովորութային միջազգային մարդասիրական իրավունքով ամրագրվում է զինված հակամարտություններից տուժած երեխաների հատուկ հարգանքի և պաշտպանության ներքո գտնվելը: Նշվածը, մասնավորապես, ներառում է՝ սեռական բռնության բոլոր ձևերից պաշտպանություն, ազատությունից զրկված անձանցից երեխաների բաժանում/ առանձնացում, եթե նրանք նույն ընտանիքի անդամներ չեն, սննդի, առողջապահական ծառայությունների, կրթության, մատչելիության ապահովում, մարտական գործողությունների տարածքից անվտանգության ապահովման նպատակով տեղահանում, առանց ուղեկցողի մնացած երեխաների վերամիավորում իրենց ընտանիքների հետ:

41. Երեխաների իրավունքների կոմիտեի, ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի, Գլխավոր ասամբլեայի, Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի կողմից ընդունված փաստաթղթերով կարևորվել է ոչ միայն ռազմական գործողությունների ընթացքում երեխաների իրավունքների խախտման անթույլատրելի լինելը, այլ նաև հետևանքների կանխարգելման այն հրամայականը, որն անհրաժեշտ է երեխաների առօրյա կյանքի, նրանց մտավոր և ֆիզիկական զարգացման երաշխավորման համար: Այս կառույցների կողմից բազմիցս դատապարտվել է նաև ուսումնական հաստատությունների, երեխաների խնամք և պաշտպանություն իրականացնող հաստատությունների վրա հարձակումն ու նրանց թիրախավորումը:

42. Կարևոր է ընդգծել նաև, որ ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիան ուղղակիորեն սահմանում է, որ պատերազմական գործողություններից տուժած երեխաների խնամքի և պաշտպանության համար պետք է կիրառվեն հատուկ միջոցներ: Ավելին՝ Կոնվենցիայի 38-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ մասնակից պետությունները պարտավորվում են հարգել միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերը, որոնք կիրառվում են զինված ընդհարումների դեպքում և առնչվում են երեխաներին, և ապահովել դրանց նկատմամբ հարգանքը:

43. Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ Պաշտպանն արձանագրում է, որ Ադրբեջանի կողմից շարունակվող ռազմական գործողություններն ուղղակիորեն ազդում են երեխաների բնականոն կյանքի վրա՝ կոպտորեն խախտելով միջազգային իրավունքով երաշխավորված հիմնարար իրավունքները: Մասնավորապես, Պաշտպանի աշխատակազմում այս պահի դրությամբ հավաքագրված տվյալները վկայում են, որ Սյունիքի, Վայոց ձորի և Գեղարքունիքի մարզերում ադրբեջանական հարձակման հետևանքով խախտվել են երեխայի կյանքի, առողջության, անվտանգ և

ապահով միջավայրում ապրելու, ընտանիքում և համայնքում ապրելու, անձնային զարգացման ու պաշտպանության և մի շարք այլ իրավունքներ:

V. ՀԱՇՄԱՆԴԱՄՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ

44. Պաշտպանի աշխատակազմի մշտադիտարկումները և այս պահին հավաքագրված փաստերի ուսումնասիրությունը վկայում են, որ 2022 թվականի սեպտեմբերի 13-14-ին Սյունիքի, Գեղարքունիքի և Վայոց ձորի մարզերում քաղաքացիական բնակչությունը և կենսական հանրային ենթակառուցվածքները գտնվել են ադրբեջանական ԶՈՒ չտարբերակված թիրախավորման ներքո՝ խախտելով քաղաքացիական բնակչության, այդ թվում՝ հաշմանդամություն ունեցող անձանց միջազգային իրավական ակտերով երաշխավորված մի շարք իրավունքներ: Պաշտպանի աշխատակազմի հավաքագրած տեղեկությունների համաձայն՝ ստեղծված իրավիճակում ադրբեջանական զինված ուժերի գործողությունների հետևանքով Գեղարքունիքի մարզի որոշ գյուղերից, այդ թվում՝ Կութից և Սոթքից, տեղահանվել են առնվազն 46 հաշմանդամություն ունեցող անձ, Սյունիքի մարզի որոշ գյուղերից, այդ թվում՝ Ներքին Հանդից, Ճակատենից, Դավիթ Բեկից՝ առնվազն 22 հաշմանդամություն ունեցող անձ, Վայոց ձորի որոշ համայնքներից, այդ թվում՝ Ջերմուկից, Գնդեվազից՝ առնվազն 31 հաշմանդամություն ունեցող անձ:

45. Հատուկ պետք է արձանագրել, որ ադրբեջանական ԶՈՒ չտարբերակված թիրախավորման և տարբեր տրամաչափերի զինատեսակների կիրառման ինտենսիվությամբ պայմանավորված՝ նշված մարզերի որոշ համայնքներից հաշմանդամություն ունեցող անձինք և տարեցները գործնականում զրկվել են տեղահանման հնարավորությունից: Օրինակ՝ Սյունիքի մարզի Ճակատեն, Սյունիք և Սրաշեն համայնքներում հաշմանդամություն ունեցող, ինչպես նաև տարբեր առողջական խնդիրներ ունեցող որոշ անձինք և նրանց խնամող անձինք չեն տեղահանվել: Պետք է ընդգծել նաև, որ չտեղահանված հաշմանդամություն ունեցող անձանց շրջանում ոմանք գտնվում են անկողնային ռեժիմում, ինչն էլ ավելի է դժվարացնում նրանց անվտանգության ապահովումը և խնամքը համայնքում: Թեև համայնքներում հերթապահություն իրականացնող բուժանձնակազմերը գործնականում փորձել են հնարավորինս ապահովել վերջիններիս բժշկական վերահսկողությունը, այնուամենայնիվ, մարդու իրավունքների պաշտպանության և միջազգային մարդասիրական իրավունքի տեսանկյունից խնդրահարույց է այն փաստը, որ նշված անձանց համար գործնականում ապահովված չեն իրենց իրավունքների իրացման համար անհրաժեշտ հնարավորությունները:

46. Ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից Վարդենիս քաղաքի թիրախավորման արդյունքում ուղղակիորեն վտանգվել են Վարդենիսի նյարդահոգեբանական տուն-ինտերնատում բնակվող հոգեկան և մտավոր հաշմանդամություն ունեցող շուրջ 450 անձանց կյանքի, անվտանգության և առողջության իրավունքները, ինչպես նաև լրացուցիչ խոչընդոտներ են ստեղծել վերջիններիս բժշկական, սոցիալական և այլ ծառայությունների մատուցման համար: Նշվածն արձանագրվել է նաև Հաշմանդամության եվրոպական ֆորումի և «Հոգեկան առողջությունը Եվրոպայում» կազմակերպության կողմից:

47. Այս կապակցությամբ հարկ է ընդգծել, որ միջազգային մարդասիրական իրավունքի շրջանակներում հաշմանդամություն ունեցողների՝ որպես ծառայությունների հասանելիության և մատչելիության խաթարման հետևանքով հատուկ պաշտպանության կարիք ունեցող անձանց ճանաչումը թվագրվում է ընդհուպ 1949 թվական:

48. Հատուկ պետք է ընդգծել, որ հաշմանդամություն ունեցող անձանց նկատմամբ հարգանքի և նրանց պաշտպանության, այդ թվում՝ տարհանման համար հատուկ միջոցների կիրառման պահանջները սահմանված են «ՌԱԶՄԱԳԵՐԻՆԵՐԻ ՀԵՏ ՎԱՐՎԵԼԱԿԵՐՊԻ ՄԱՍԻՆ» 1949 ԹՎԱԿԱՆԻ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 12-Ի ԺՆԵՎԻ երրորդ Կ Ո Ն Վ Ե Ն Տ Ի Ա Ն Ժնևի երրորդ և չորրորդ կոնվենցիաներով (Ժնևի երրորդ կոնվենցիայի 16-րդ, 30-րդ, 40-րդ, 45-րդ հոդվածներ, Ժնևի չորրորդ կոնվենցիայի 16-րդ, 17-րդ, 21-րդ, 22-րդ, 27–րդ, 85-րդ, 119-րդ և 127-րդ հոդվածներ), այլ միջազգային իրավական ակտերով և սովորույթային իրավունքով: Ընդ որում՝ տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց պաշտպանության հատուկ միջոցները կարող են տարբեր լինել՝ կախված այն իրավիճակից, որում վերջիններս հայտնվել են: Այսպես, Ժնևի չորրորդ կոնվենցիայի 14-րդ և 17-րդ հոդվածներով, որպես այս պարտավորության պատշաճ կատարման հնարավորություն, դիտարկվում է տարեցների, հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար շրջափակված կամ պաշարված տարածքներից տարհանման անվտանգության գոտիների ստեղծումը, հակամարտող կողմերի միջև հատուկ համաձայնությունների ձեռքբերումը: Միաժամանակ, կարևոր է նշել, որ հաշմանդամություն ունեցող անձանց, ինչպես նաև անհապաղ բժշկական օգնության կամ խնամքի կարիք ունեցող ցանկացած անձի համար հակամարտող կողմերը պետք է ստեղծեն և ապահովեն բժշկական օգնության, այդ թվում՝ առաջնահերթության կարգով մարդասիրական աջակցության տրամադրման համար անհրաժեշտ իրական հնարավորություններ:

49. Այս կապակցությամբ պետք է հաշվի առնել, որ զինված հակամարտությունը, պատերազմը, պատերազմական գործողությունները, ռազմական իրավիճակը կամ ռազմական դրությունը լրացուցիչ մարտահրավերներ են ստեղծում

հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար՝ առաջացնելով առանձնահատուկ պայմանների ապահովման անհրաժեշտություն: Միաժամանակ, կենսական պայմանների և ծառայությունների հասանելիության խնդիրները, այդ թվում՝ ջրի, սանիտարահիգիենիկ պայմանների, սննդի, ապաստարանի, առողջապահական ծառայությունների անարգել ապահովման և տրամադրման խոչընդոտները հումանիտար աղետի պատճառ կարող են դառնալ: Այս համատեքստում հաշմանդամություն ունեցող անձինք, իրենց հատուկ կարիքներով և առողջական խնդիրներով պայմանավորված, կրկնակի խոցելի են: Ուստի, ինչպես միջազգային հումանիտար իրավունքը, այնպես էլ «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիան նպատակ են հետապնդում լրացուցիչ երաշխիքներ ստեղծել զինված հակամարտությունների, պատերազմական գործողությունների, վտանգավոր կամ արտակարգ հումանիտար իրավիճակների ընթացքում հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների իրացման համար: Այսպես, «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածը սահմանում է, որ մասնակից պետությունները, միջազգային իրավունքով սահմանված իրենց պարտավորություններին, ինչպես նաև միջազգային մարդասիրական իրավունքի և մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքին համապատասխան, պարտավոր են ձեռնարկել անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝ ապահովելու համար հաշմանդամություն ունեցող անձանց պաշտպանությունը և ապահովությունը վտանգավոր իրավիճակներում, այդ թվում՝ զինված հակամարտությունների, արտակարգ հումանիտար իրավիճակների դեպքում: Այս դրույթի կիրառումը ներառում է նաև հաշմանդամություն ունեցող անձանց կյանքի, արժանապատվության, անվտանգության համար անհրաժեշտ հիմնական ծառայությունների հասանելիության ապահովումը՝ մյուսների հետ հավասար հիմունքներով: Ի լրումն՝ 2019 թվականին ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի 2475 (2019) բանաձևով կոչ է արվում զինված հակամարտության կողմերին թույլատրել և հեշտացնել մարդասիրական անվտանգ, ժամանակին և անարգել մուտքը բոլոր մարդկանց, ովքեր օգնության կարիք ունեն, կանխել բռնությունը քաղաքացիական անձանց նկատմամբ զինված հակամարտությունների իրավիճակներում, այդ թվում՝ սպանությունները, խաղումները, առևանգումները, խոշտանգումները, սեռական բնույթի բռնության ձևերը, ինչպես հակամարտության ընթացքում, այնպես էլ դրանից հետո:

50. ՄԻՊ աշխատակազմի մշտադիտարկումները և այս պահին հավաքագրված փաստերի ուսումնասիրությունը վկայում են, որ ադրբեջանական զինված ուժերի՝ չտարբերակված թիրախավորմամբ զուգորդված Հայաստանի Հանրապետության վրա հարձակման հետևանքով խախտվում են հաշմանդամություն ունեցող անձանց

մի շարք իրավունքներ, այդ թվում՝ կյանքի, անվտանգության և առողջության պահպանման իրավունքները՝ անտեսելով միջազգային մարդասիրական իրավունքի և Ժնևյան կոնվենցիաների պահանջները:

VI. ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՈՒ ԿԵՆՍԱԿԱՆ ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆԵՐԻ ԹԻՐԱԽԱՎՈՐՈՒՄ

1. Սպանված և վիրավորված քաղաքացիներ

51. 2022 թվականի սեպտեմբերի 12-ի լույս 13-ի գիշերը սկսված զինված հարձակման ընթացքում ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից տարբեր զինատեսակներից, այդ թվում՝ ԱԹՍ-ներից, ծանր հրետանային զենքերից ինտենսիվ հրետակոծության են ենթարկվել Գեղարքունիքի, Վայոց ձորի և Սյունիքի մարզերի մի շարք համայնքներ:

52. Ուղիղ թիրախավորվել են նաև քաղաքացիական բնակչությունն ու քաղաքացիական ենթակառուցվածքները:

53. Սեպտեմբերի 14-ին Սյունիքի մարզի Նորավան համայնքում անասնապահությամբ զբաղվելու ընթացքում մեկ քաղաքացիական անձ (անձնական տվյալներ՝ Հ.Գ., ծնված 1994 թ.) զոհվել է ադրբեջանական զինված ուժերի կողմից կիրառված ականի պայթյունի հետևանքով:

54. Սեպտեմբերի 13-14-ի ընթացքում 7 քաղաքացիական անձինք վիրավորումներ են ստացել, որոնցից մեկը՝ տարեց կին: Քաղաքացիական անձանցից մեկը ծայրահեղ ծանր վիճակում է: Քաղաքացիական վիրավորներից 4-ը վիրավորումը ստացել են Գեղարքունիքի մարզում, 1-ը՝ Սյունիքի մարզում և 2 անձ՝ Վայոց ձորի մարզում:

55. Ադրբեջանական հարձակման հետևանքով առաջացած հումանիտար և այլ բնույթի խնդիրներն ուսումնասիրելու նպատակով Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի թիմերն այցեր են իրականացվել հարձակման ենթարկվող սահմանային բնակավայրեր, տեղերում արձանագրելով, որ գյուղերի ուղղությամբ հրետանային և ռազմաօդային, այդ թվում՝ անօդաչու թռչող սարքերով (ԱԹՍ) հարձակումներ իրականացվել են սեպտեմբերի 13-ին և 14-ին՝ օրվա բոլոր ժամերին: Գեղարքունիք մարզ կատարված Պաշտպանի աշխատակազմի այցի ընթացքում շարունակվել են հրետակոծությունները:

2. Քաղաքացիական տներ, և կենսական նշանակության ենթակառուցվածքներ և այլ օբյեկտներ

56. Ադրբեջանը զինված հարձակման ընթացքում կանխամտածված թիրախավորել է խաղաղ քաղաքացիական բնակչությանը, քաղաքացիական ենթակառուցվածքները, ներառյալ Գեղարքունիքի, Սյունիքի և Վայոց ձորի սահմանամերձ համայնքների բնակելի տները: Ոչ ընտրողական հարձակումները իրական սպառնալիքի տակ են

դնում խաղաղ բնակչության կյանքի իրավունքը, առողջության պահպանման իրավունքը:

Քաղաքացիական տներ, ավտոմեքենաներ

57 Սեպտեմբերի 13-ից 14-ն ընկած ժամանակահատվածում Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից կրակ է բացվել Գորիս քաղաքի մերձակա քաղաքացիական համայնքների ուղղությամբ: Մասնավորապես, Վերիշեն համայնքի բնակիչներից մեկը Հայաստանի մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի ներկայացուցիչներին տեղեկացրել է, որ իր տան նկուղն ու պատերը փլուզվել են, իսկ ՀՀ քաղաքացի Գ. Հ.-ին պատկանող տունը վնասվել է (Տե՛ս Հավելված 1):

58. Սեպտեմբերի 14-ին 12:30-ի շրջանում Սյունիքի մարզի Ակներ համայնքում հրետակոծության է ենթարկվել մեկ տուն (Տե՛ս Հավելված 2):

59. Սյունիքի մարզի Քարաշեն համայնքի ուղղությամբ արձակված հրթիռն ընկել է բնակելի տան վրա և լրջորեն վնասել այն (Տե՛ս Հավելված 3):

60. Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից Սյունիքի մարզի Վաղատուր համայնքի ուղղությամբ իրականացված չտարբերակված հրետակոծության արդյունքում ավերվել են երեք բնակելի տների տանիքներ:

61. Գեղարքունիքի մարզի Վերին Շորժա համայնքում վնասվել է գյուղացիներից մեկի մեքենան[12] և մոտ 1000 հակ խոտ (անասնակեր): Նույն համայնքում վնասվել է 8 տուն և այլ հարակից շինություններ:

62. Սեպտեմբերի 13-ից 14-ը ընկած ժամանակահատվածում Գեղարքունիքի մարզի Կութ համայնքում վնասվել է 4 տուն, մեկ ավտոտնակ և այլ տնամերձ շինություններ, ինչպես նաև մեքենաներ[13][14] (Տե՛ս Հավելված 4):

63. Սեպտեմբերի 13-14-ին Գեղարքունիքի մարզի Սոթք համայնքում վնասվել է 200 տուն և տնամերձ կառույց, որոնցից 50-ին առավել մեծ վնասներ են պատճառվել, ընդհուպ վերջիններս ամբողջությամբ ավերվել են: (Տե՛ս Հավելված 5):

64. Գեղամասար համայնքում անօդաչու թռչող սարքերի հարվածների արդյունքում վնասվել են քաղաքացիական անձանց տներ (Տե՛ս Հավելված 6):

65. Ճանապարհների մշտական թիրախավորման պատճառով ՀՀ քաղաքացիների ազատ տեղաշարժվելու, ինչպես նաև՝ կենսական նշանակության ծառայություններից օգտվելու իրավունքները ապօրինաբար սահմանափակվել են: Մասնավորապես, քաղաքացիական ավտոմեքենան Սիսիան-Նորավան ավտոմայրուղում է թողնվել թիրախավորման արդյունքում վնասվելու պատճառով (Տե՛ս Հավելված 7):

---

[12] https://drive.google.com/file/d/1We184piuLJQ6LbiWd4i-QOcoGTuBJ7YQ/view?usp=sharing

[13] https://drive.google.com/file/d/18Hmjy2aGvbWT6Y2wsoWqstcjjdjChJSL/view?usp=sharing

[14] https://drive.google.com/file/d/1jzZoAHiZ0MZJz7M6ZGQJiqnREuyIXwVV/view?usp=sharing

66. Սեպտեմբերի 14-ին Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից Վայոց ձորի Ջերմուկ համայնքում քաղաքացիական ավտոմեքենայի ուղղակի թիրախավորման արդյունքում վերջինիս վարորդը ծանր վնասվածքներով հոսպիտալացվել է: (Տե՛ս Հավելված 8):
67. Վերին Շորժա համայնքի բնակիչները, ովքեր տեղահանվել էին Վարդենիս քաղաք, տեղեկացրել են ՄԻՊ ներակայացուցիչներին, որ ադրբեջանական զինված ուժերն ուղղակի թիրախավորել են քաղաքացիական տրանսպորտային միջոցները, որի հետևանքով մի քանի ավտոմեքենաներ վնասվել են:

Վարչական ենթակառուցվածքներ

68. Ադրբեջանի կողմից սեպտեմբերի 13-ի գիշերն իրականացված զինված հարձակման ընթացքում հրետակոծության է ենթարկվել և լուրջ վնասներ կրել Գեղարքունիքի մարզի Սոթք գյուղի համայնքապետարանի շենքը:
69. Սյունիքի մարզի Քարաշեն գյուղի ուղղությամբ արձակված արկերից մեկն ընկել է գյուղի կենտրոնում գտնվող հանդիսությունների սրահի վրա:
70. Հրետակոծության է ենթարկվել նաև Գեղարքունիքի մարզի Կութ գյուղի համայնքապետարանի շենքը, որի մի հատվածը ծառայել է որպես բժշկական կենտրոն[15]:
71. Գեղարքունիքի մարզի Այրք համայնքում վնասվել են դպրոցի պատուհանները:
72. Ադրբեջանի կողմից սեպտեմբերի 13-ին իրականացված զինված հարձակման պատճառով Ջերմուկ քաղաքում հրետակոծվել են քաղաքացիական ենթակառուցվածքներ, վնասվել է արտակարգ իրավիճակների նախարարությանը պատկանող վարչական շենքը, ինչպես նաև հրթիռ է արձակվել Ջերմուկի առողջարանի ուղղությամբ: Ընդհանուր առմամբ վնասվել է 3 հյուրանոց, առողջարանի մեկ շենք, ճոպանուղին, ճոպանուղու հարակից տարածքում մեկ շինություն, և մեկ սրճարան:
73. Վնասվել են նաև հիմնանորոգված ճանապարհի մի քանի հատվածներ, համայնքի բնակիչներին պատկանող ավտոմեքենաներ (կոմբայն), շարքացան, փլուզվել է «Հովվի տուն» կոչվող շենքը:

[15] https://drive.google.com/file/d/1Q3sFn3R-Vxwgh4krfFTgrbbnf5x0Skmd/view

Էլեկտրամատակարարում և գազամատակարարում

74. Վերոգրյալից զատ, տեղական և այլ աղբյուրներից ստացված տեղեկությունների, ինչպես նաև Պաշտպանի փաստահավաք աշխատանքների ընթացքում ձեռք բերված տվյալների հիման վրա արձանագրվել է, որ ադրբեջանական զինված ուժերը կրակ են բացել Սյունիքի մարզի Նորավան, Սրաշեն և հարակից այլ համայնքների ուղղությամբ՝ վնասելով քաղաքացիական բնակչության համար կենսական նշանակություն ունեցող ենթակառուցվածքներ, մասնավորապես՝ գազամատակարարման խողովակներ և բարձրավոլտ էլեկտրալարեր: Վերջիններիս վնասման հետևանքով հարակից 8 համայնքները հոսանքազրկվել են:

Նկարում՝ *Սրաշեն համայնք, Սյունիքի մարզ*

75. Սիսիան համայնքի Աղիտու գյուղում հոսանքալարերը վնասվել են: Սույն թվականի սեպտեմբերի 13-ից սկսած գյուղը հոսանքազրկվել է:

76. Պաշտպանի փաստահավաք աշխատանքների ընթացքում արձանագրվել է, որ ադրբեջանական զինված ուժերի գործողությունների հետևանքով վնասվել են նաև Գեղարքունիքի մարզի Սոթք համայնքի գազամատակարարման խողովակները և էլեկտրաէներգիայի մատակարարման մալուխները: Հրետակոծության հետևանքով վնասվել են Կութ, Ազատ և Նորաբակ բնակավայրերի էլեկտրաէներգիայի մատակարարման մալուխները: Ադրբեջանի հարձակման հետևանքով նաև հրթիռ է արձակվել Ջերմուկ քաղաքի գազամատակարարման ցանցի գազի խողովակի ուղղությամբ: Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմի փաստահավաք աշխատանքների արդյունքում պարզ է դարձել նաև, որ վնասվել են Տեղ համայնքի Վաղատուր բնակավայրի գազատար խողովակները:

77. Քաղաքացիական օբյեկտների ուղղությամբ հարձակումները խախտում են միջազգային մարդասիրական իրավունքի հիմնարար էությունը և սկզբունքները, մասնավորապես՝ թիվ 1 Լրացուցիչ Արձանագրության 51-րդ հոդվածի 2-րդ կետով նշվում է. «Քաղաքացիական բնակչությունը, որպես այդպիսին, ինչպես նաև քաղաքացիական առանձին անձինք չպետք է հարձակումների օբյեկտ հանդիսանան:»:

78. Վկայակոչված արձանագրության 85(3)(ա) հոդվածը սահմանում է, որ. «քաղաքացիական բնակչության կամ քաղաքացիական առանձին անձանց վերածումը հարձակման օբյեկտի» Արձանագրության կոպիտ խախտում է:

Սեփականության իրավունքի խախտումներ

79. Ադրբեջանական զինված հարձակման թիրախում հայտնված համայնքների բնակիչների սեփականության իրավունքի այլ խախտումների վերաբերյալ ևս ստացվել են բազմաթիվ ահազանգեր: Օրինակ, մի քանի քաղաքացիներ, որոնց հիմնական զբաղմունքը անասնապահությունն է, Պաշտպանի աշխատակազմի ներկայացուցիչներին տեղեկացրել են, որ Ջերմուկ քաղաքի ուղղությամբ՝ Ամուլ սարի մոտակայքում, Ադրբեջանի զինված ուժերն առաջխաղացում են արձանագրել, որպիսի հանգամանքով պայմանավորված իրենց շուրջ 5.000 գլուխ ոչխարները մնացել են Ադրբեջանի վերահսկողության տակ անցած տարածքում:

Լքված ոչխարների հոտ Սոթքում (նկարը՝ Գաբրիել Գավին/Սպիքթեյթր (the Spectator)

Հովիվները հավելել են, որ մեծ դժվարությամբ են կարողացել փախչել, որպեսզի չհայտնվեն գերության մեջ:

80. Մեկ այլ դեպքում Գեղարքունիքի մարզի Լուսակունք համայնքում վնասվել են թվով 190 մեղվաընտանիք: Բացի դա, նույն համայնքում հակառակորդի նշանառության տակ գտնվելու արդյունքում բնակիչները հնարավորություն չունեն տեղափոխելու գյուղատնտեսական նշանակության մեքենաները և այլ տրանսպորտային միջոցները, մեղվաընտանիքները, վագոն-տնակները և այլն:

81. Մարդու իրավունքների պաշտպանի փաստահավաք խմբի ներկայացուցիչները խոսել են Սոթք, Նորաբակ, Կութ գյուղերի բնակիչների հետ, ովքեր տեղեկացրել են, որ հարձակումների ժամանակ նրանք գտնվել են տանը կամ տան հարակից տարածքում: Մարդիկ տեղեկացրել են, որ ադրբեջանական ագրեսիայի պատճառով ստիպված են եղել լքել իրենց տները՝ թողնելով անձնական իրերը, փաստաթղթերը (օր.՝ անձնագիր), ընտանի կենդանիներին և հրետակոծությունների պատճառով զրկված են իրենց տներ վերադառնալու հնարավորությունից. արդյունքում խախտվել է մարդկանց կյանքի բնականոն ընթացքը:
82. Գեղարքունիքի մարզի Վերին Շորժա համայնքում հակառակորդի արձակած կրակի հետևանքով հրդեհվել են 80 հեկտար ցորենի և գարու արտեր, ինչպես նաև այդ համայնքի խոտհարքների և արոտավայրերի մոտ 80 տոկոսը:

VII. ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐ

83. Սեպտեմբերի 13-ին Ջերմուկ քաղաքի ուղղությամբ շարունակվող հրետակոծությունների հետևանքով հարակից 10 հեկտարից ավել անտառածածկ տարածքներում հրդեհ[16] է բռնկվել: Հրշեջ-փրկարարներին չի հաջողվել արդյունավետորեն իրավիճակին արձագանքել ու իրականացնել անհրաժեշտ աշխատանքներ՝ ադրբեջանական զինված ուժերի թիրախում հայտնվելու ու նշանառության տակ ընկնելու չդադարող վտանգի պատճառով: Սեպտեմբերի 14-ի առավոտյան հրդեհը մարվել է: Տուժել է 3 հրշեջ-փրկարար:

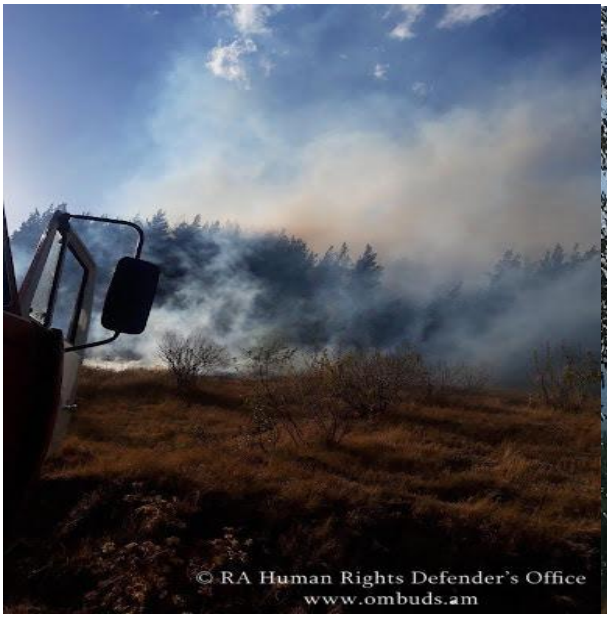

84. Ադրբեջանական կողմի կրակոցների հետևանքով սեպտեմբերի 13-ին հրդեհ է բռնկվել Իշխանասարի դաշտերում: Անվտանգային նկատառումներից և

[16] Հասանելի է https://www.youtube.com/watch?v=3iPAbiO0dhY հղումով:

ադրբեջանական կողմի թիրախում հայտնվելու չդադարող վտանգից ելնելով՝ հրդեհաշիջման աշխատանքներ չեն տարվել: Հրդեհն ինքնամարվել է:
85. Ադրբեջանական զինված ուժերի ուժգին հրետակոծությունների պատճառով հրդեհ է բռնկվել նաև Վարդենիսի սարերում[17]:
86. Հիշատակված գործողությունները հանգեցրել են միջազգային իրավական փաստաթղթերով ստանձնած մի շարք պարտավորությունների խախտման, մասնավորապես՝ «Որոշ կոնվենցիոնալ զենքերի կիրառման արգելքների կամ սահմանափակումների մասին» 1980 թվականի կոնվենցիայի «Հրկիզող զենքեր» վերտառությամբ 3-րդ արձանագրության 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ արգելվում է հրկիզող զենքերը կիրառել անտառային կամ այլ բուսածածկ տարածքների նկատմամբ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ այդ տարածքներն օգտագործվում են կոմբատատներին կամ այլ ռազմական օբյեկտներին ծածկելու, թաքցնելու կամ քողարկելու համար կամ երբ հանդիսանում են հենց ռազմական օբյեկտներ:
87. Թիվ 1 լրացուցիչ արձանագրության 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ արգելվում է կիրառել պատերազմելու այնպիսի մեթոդներ կամ միջոցներ, որոնք նպատակ ունեն շրջակա միջավայրին պատճառել, կամ, կարելի է ենթադրել, որ կպատճառեն լայնածավալ, տևական և լուրջ վնաս:
88. Եվրոպայի վայրի բնության և բնական միջավայրի պահպանության մասին Բեռնի 1979 թվականի կոնվենցիայի[18] 6-րդ հոդվածի «դ.» կետի համաձայն՝ նույն կոնվենցիայի 2-րդ հավելվածում նշված վայրի ֆաունայի տեսակների նկատմամբ արգելվում է կանխամտածված կերպով ձվերը ոչնչացնելը կամ դրանք վայրի բնությունից հավաքելը կամ պահելը նույնիսկ դատարկ վիճակում:
89. Ջերմուկ քաղաքի նկատմամբ ադրբեջանական հարձակումն ի թիվս այլնի նաև լրջագույն տնտեսական մարտահրավեր է ստեղծել՝ նկատի ունենալով փաստը, որ Ջերմուկը հայտնի առողջապահական զբոսաշրջային կենտրոն է՝ քաղաքի տարածքում առկա բնական հանքային աղբյուրների ու տասնյակ հայտնի առողջարանային համալիրների առկայությամբ: Սույն զեկույցի նախորդ մասերում նկարագրված են նաև Պաշտպանի փաստահավաք առաքելության կողմից վերհանված փաստեր, որ ադրբեջանական զինված ուժերը գնդակոծել են նաև մի քանի առողջարանային համալիրներ, ճոպանուղին ու այլ քաղաքացիական օբյեկտներ: Զբոսաշրջային այս գրավիչ նպատակակետ հանդիսացող քաղաքի վրա

[17] Հասանելի է https://news.5tv.am/news/tshnamou-hretakocoutyan-patcharov-hrdeh-e-brnkvel-vardenisi-sareroum հղումով:
[18] Հասանելի է https://rm.coe.int/1680078aff հղումով:

հարձակումն ունի կոնկրետ տնտեսական վնասների ու զբոսաշրջային վարկանիշի վնասման հետևանք[19] (Տե՛ս Հավելված 9):

[19] https://drive.google.com/file/d/1I1PK0v4vNInNnK83Y-5gtB3_mp0DLTAI/view?usp=sharing
https://drive.google.com/file/d/1HYpcFqqIE2J9gvfrM9bhVJo_jhmEVV33/view?usp=sharing

Հայաստանի վրա ադրբեջանական զինված հարձակումների հետևանքները

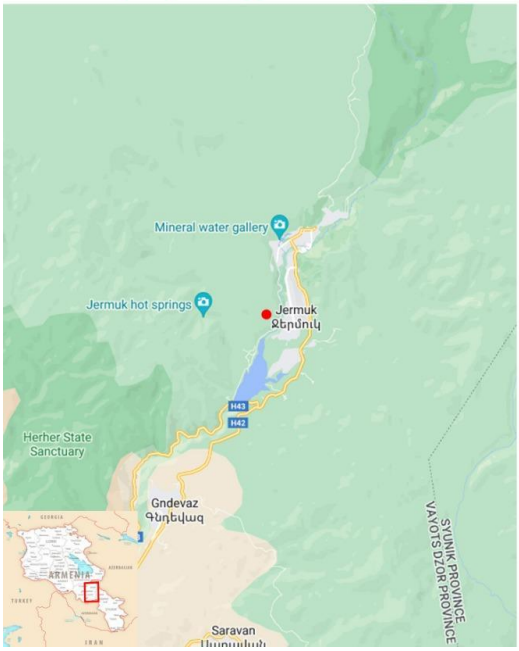

Վայոց ձորի մարզ

(տվյալներն ըստ սեպտեմբերի 15-ի ամփոփման)

- Սեպտեմբերի 13-ից 15-ը Գեղարքունիքի, Սյունիքի և Վայոց ձորի մարզերից տեղահանվել է առնվազն 7600 անձ: Տեղահանված անձանց շրջանում մեծամասնություն են կազմում կանայք, երեխաներն ու ծերերը: Ըստ այդմ, տեղահանվել է 1437 երեխա և 99 հաշմանդամություն ունեցող անձ:
- Ջերմուկ քաղաքում մեկ քաղաքացիական մեքենա է թիրախավորվել, ինչի արդյունքում մեկ քաղաքացիական անձ տեղափոխվել է հիվանդանոց:
- Ջերմուկ քաղաքի ուղղությամբ շարունակական գնդակոծման արդյունքում հրդեհվել է քաղաքին հարող ավելի քան 6 հեկտար անտառածածկ տարածք, 3 փրկարար վիրավոր են:
- Ճանապարհների տևական թիրախավորման արդյունքում անօրինական կերպով սահմանափակվել է անձանց ազատ տեղաշարժի իրավունքը, ինչպես նաև կենսական կարևորության ծառայություններին հասանելությունը:
- Վայոց ձորի մարզում մնասվածք են ստացել 2 քաղաքացիական անձ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆ

Հայաստանի վրա ադրբեջանական զինված հարձակման հետևանքները

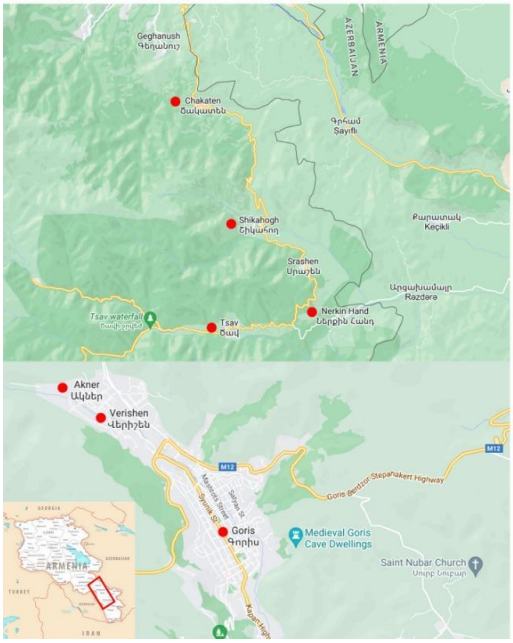

Սյունիքի մարզ

(տվյալներն ըստ սեպտեմբերի 15-ի ամփոփման)

- Սեպտեմբերի 13-ից 15-ը Գեղարքունիքի, Սյունիքի և Վայոց ձորի մարզերից տեղահանվել է առնվազն 7600 անձ: Տեղահանված անձանց շրջանում մեծամասնություն են կազմում կանայք, երեխաներն ու ծերերը: Ըստ այդմ, տեղահանվել է 1437 երեխա և 99 հաշմանդամություն ունեցող անձ:
- Սեպտեմբերի 14-ին օրվա երկրորդ կեսին, Ադրբեջանական զինված ուժերի կրակոցներից սպանվել է մեկ քաղաքացիական անձ (Հ.Գ., ծնված 1994թ.): Տեղ համայնքում գլխի շրջանում վիրավորում է ստացել մեկ քաղաքացիական անձ:
- Սյունիքի մարզում թիրախավորվել և վնասվել է շտապօգնության երկու մեքենա:
- Գեղամասարում ԱԹՍ-ի հարվածներից վնասվել են քաղաքացիական տներ: Քարաշենում թիրախավորվել է հանդիսությունների սրահը, արձակված արկերը լրջորեն վնասել են մեկ քաղաքացիական տուն:
- Վերիշեն գյուղում 5 բնակելի տուն գնդակոծվել է, մեկ այլ տուն վնասվել է: Ակներ գյուղում բնակելի տուն է թիրախավորվել: Վաղատուր գյուղում ավերվել է վարչական շենք:
- Տեղ և Վաղատուր համայնքներում վնասվել են գազի մատակարարման խողովակները:
- Սյունիքի մարզում վնասվածք է ստացել մեկ քաղաքացիական անձ:
- Ճանապարհների շարունակական թիրախավորման արդյունքում անօրինական կերպով սահմանափակվել է անձանց ազատ տեղաշարժի իրավունքը, ինչպես նաև կենսական կարևորության ծառայություններին հասանելությունը: Սիսիան-Նորավան մայրուղու վրա վնասվել է մեկ քաղաքացիական մեքենա:

VIII. ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1

Սյունիքի մարզ, Վերիշեն համայնք

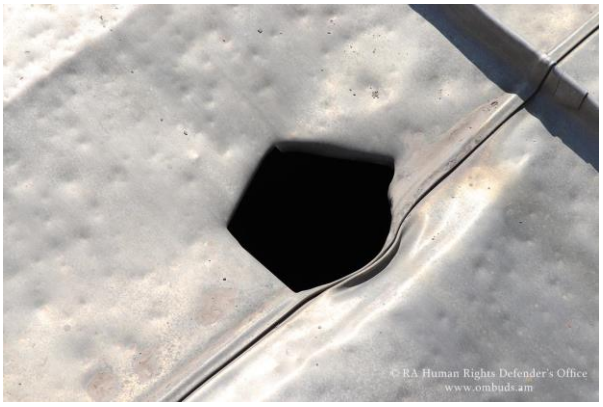

Video link:
https://drive.google.com/file/d/1GCcBsiz7wspUVEUbfn9jzIh5C4zK2AeD/view?usp=sharing

Սյունիքի մարզ, Ակներ համայնք

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 3

Քարաշեն համայնք, Սյունիքի մարզ

Գեղարքունիքի մարզ, Կութ համայնք

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 5

Գեղարքունիքի մարզ, Սոթք համայնք

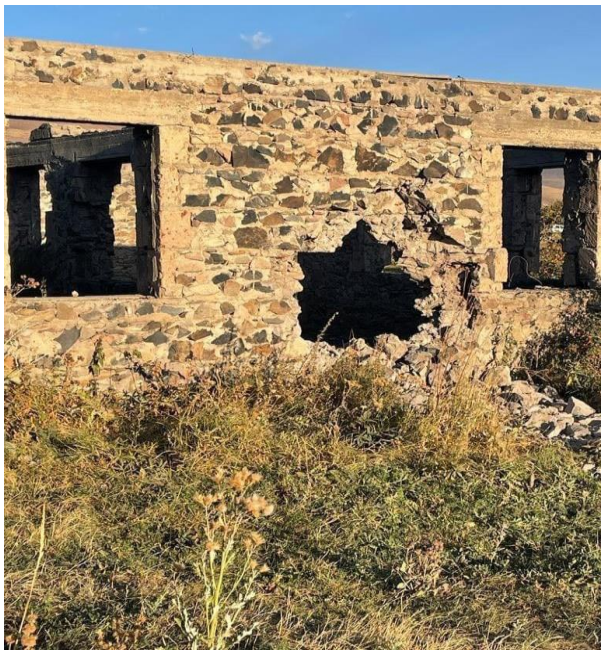

Գեղարքունիքի մարզ, Սոթք համայնք

Գեղարքունիքի մարզ, Սոթք համայնք

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 6

Գեղարքունիքի մարզի Գեղամասար գյուղի ուղղությամբ ադրբեջանական ԱԹՍ հարվածի հետևանքները

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 7

Սիսիան-Նորավան ճանապարհին թիրախավորված ավտոմեքենաներ

Video link:
https://drive.google.com/file/d/1hx_9vLL1fLiQEW6yMMCjdZ4qA6agQNaA/view?usp=sharing

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 8

Ջերմուկում թիրախավորվել է քաղաքացիական մեքենա (վարորդը հոսպիտալացվել է)

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 9

Ջերմուկ համայնք, Վայոց ձորի մարզ

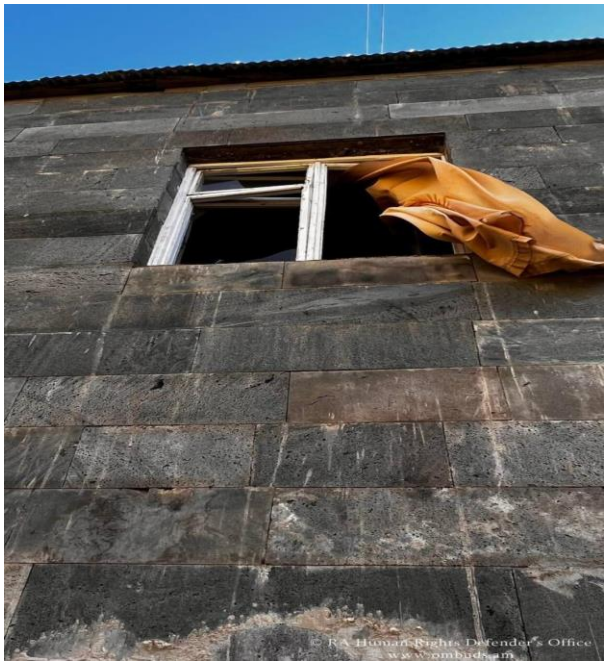

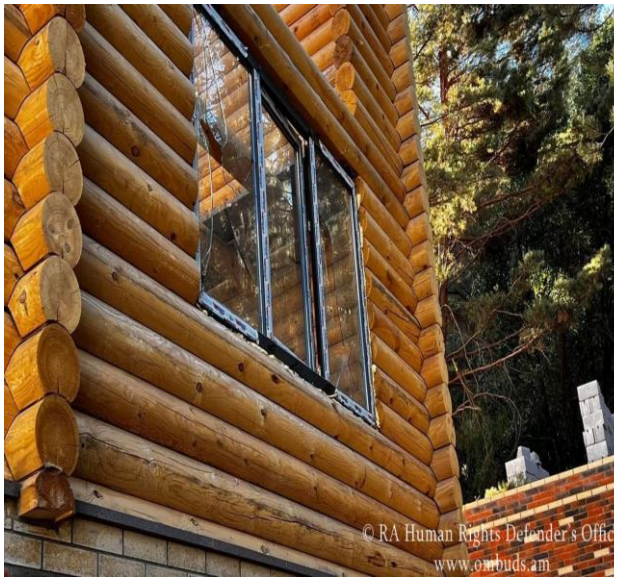

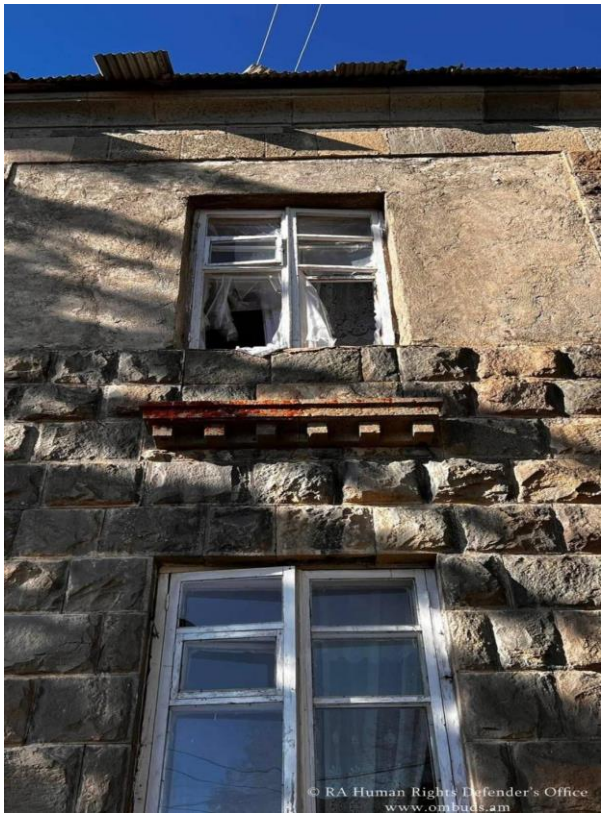
© RA Human Rights Defender's Office
www.ombuds.am

www.ombuds.am

ԱՀԿ 911

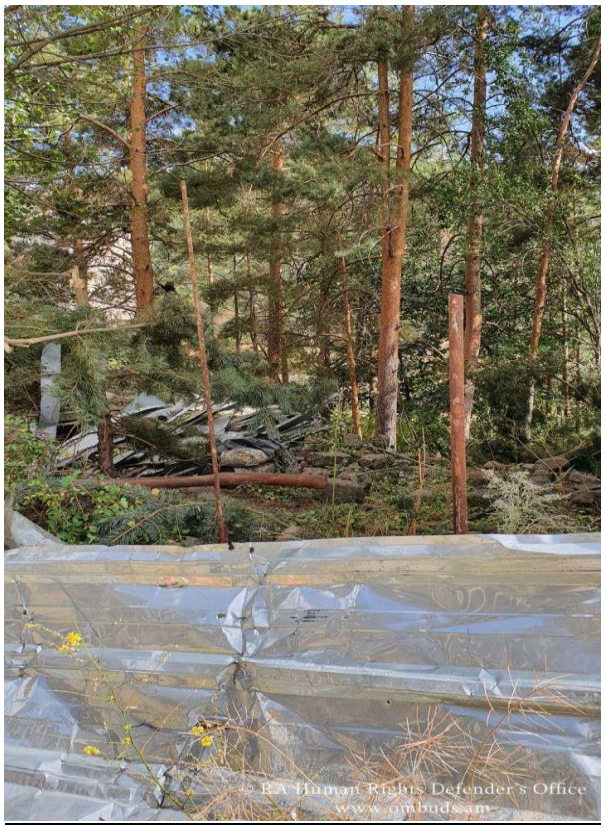
© RA Human Rights Defender's Office
www.ombuds.am

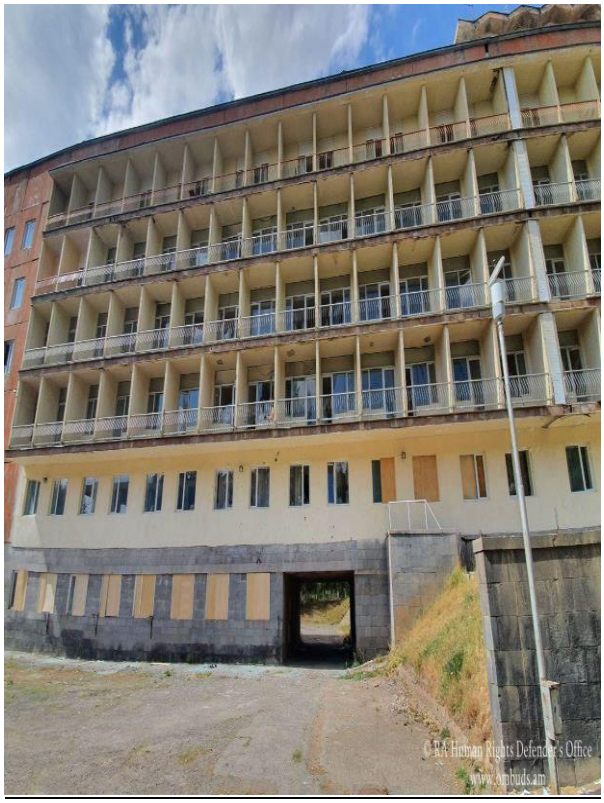
© RA Human Rights Defender's Office
www.ombuds.am

© RA Human Rights Defender's Office
www.ombuds.am

© RA Human Rights Defender's Office
www.ombuds.am